

BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI

Bobohusenov Akmal - Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya:

Buxoro vohasida shisha buyumlar juda katta arxeologik materiallarni tashkil etadi. Buxoro vohasida topilgan shisha buyumlar tadqiqotlar tarixining rivojlanish jarayonlarini kuzatish va ularni umumlashtirishdan iborat. Shu bilan birga, ularning ba'zilarini o'rganish metodikasi, davriy sanalarini aniqlash, tarixiylik nuqtai nazaridan obyektiv tahlil etish va boshqa qator masalalar ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Buxoro vohasi, shisha buymlar, arxeologik tadqiqotlar, Poykent manzilgohi, parfumeriya, oshxona buymlari, kul, qo'rg'oshin

Аннотация:

Стеклянная посуда представляет собой очень крупный археологический материал в Бухарском оазисе. Стеклянные предметы, найденные в Бухарском оазисе, представляют собой исследование истории развития и их обобщения. При этом методология изучения некоторых из них, определение их периодических дат, объективный анализ с точки зрения историчности и другие вопросы являются основной целью настоящего исследования.

Ключевые слова: Бухарский оазис, изделия из стекла, археологические исследования, городище Пойкент, парфюмерия, посуда, зола, свинец.

Annotation:

Glassware is a very large archaeological material in the Bukhara oasis. Glass objects found in the Bukhara oasis is a study of the history of development and their summation. At the same time, the methodology of studying some of them, determining their periodic dates, objective analysis from the point of view of historicity and other issues are the main goal of this research

Key words: Bukhara oasis, glassware, archaeological research, Poykent settlement, perfumery, kitchenware, ash, lead.

Asosiy qism. Ko'p asrlar davomida mamlakatimizda shishasozlik madaniyati rivojlanib, o'rta asrlarda o'zining yuksak cho'qqisiga chiqqani arxeologik tadqiqotlar natijalaridan dalolat beradi. Tabiiy yoki sun'iy materiallar orasida shisha bilan taqqoslanadigan boshqa hech narsa yo'q. U o'zining shaffofligi va pokligi bilan har kimga yoqadi va tashqi muhit ta'siriga nisbatan g'ayrioddiy barqarordir. Uning ana shu fazilatlarini qadimdan hunarmandlar, olimlar, hatto shoirlarning ham e'tiborini tortgan, ularni ko'plab asarlar yaratishga undagan.

Turli mamlakatlar xalqlari, jumladan, davlatimiz hududida mehnat qilgan ustalar shishasozlik san'atining rivojlanishiga hissa qo'shgan. Shishasozlik hunarini o'rganish orqali insoniyat tarixi va madaniyatining ko'p qirralarini tushunish va qadrlash mumkin. Ushbu turdagi hunarmandchilikning paydo bo'lishi ma'lum shartlar va zarur bilim va tajribani talab qildi. Bu masalada muhim omil zarur xom ashyoning mavjudligi edi: mineral bo'yoqlar, o'tga chidamli loy, otish uchun maxsus pechlar. Yuqori haroratga erishishga imkon beradi. Qadimgi shishasozlikni o'rganish asosan ikkita manbaga asoslanadi¹. Birinchidan, bular saqlanib qolgan shisha buyumlar va ushbu turdagi hunarmandchilikda qo'llaniladigan texnik asboblarning qoldiqlari, ikkinchidan, ushbu ijod sohasiga tegishli yozma yodgorliklar. Ularning yordami bilan O'zbekiston hududida shishasozlikning rivojlanish tarixini tiklashingiz mumkin.

Eng qadimiy shisha buyumlar - munchoqlar va boshqa bezaklar bronza davri madaniy qatlamidan topilgan. Ular Vodila, Karamko'l, Xo'ja Yagon, Farg'ona, Zamonbobo Buxoro, Ko'kcha-3 Xorazm viloyatlarida olib borilgan qazishmalarda ko'p miqdorda topilgan². Shisha bezaklar erta temir davrida (miloddan avvalgi IX-IV asrlarda) ham keng tarqalgan. Bu davrda ular shakli va rangida allaqachon mukammalroqdir. Ularni nafaqat yuqoridagi hududlarda, balki boshqa hududlarda ham ko'p uchratish mumkin, bu esa shishasozlik san'ati ancha rivojlanganidan dalolat beradi. Topilmalarning aksariyati qadimgi qabristonlardan topilgan.

O'zbekistonda shishasozlikda erishilgan yirik yutuqlar qadimgi davr (miloddan avvalgi IV asr - milodiy IV asr) bilan bog'liq. O'sha davrdagi shisha buyumlar respublikaning 40 ga yaqin tarixiy obidalaridan topilgan. Bu davr topilmalaridan bilamizki, munchoq va zargarlik buyumlaridan tashqari, idish-tovoq, shisha kolba va boshqa mayda idishlar, deraza oynalari, devorlarni bezash uchun koshinlar kabi boshqa turdagi shisha buyumlar ham ishlab chiqarilgan. Qazish ishlari davomida mahsulotlarning o'zidan tashqari, shisha eritish uchun tigellar, turli shakl va mahsulot namunalari topilgan. Ularning ko'pchiligi puflash texnikasi yordamida yaratilgan va turli usullar bilan bezatilgan. Ushbu texnologiyaning paydo bo'lishi shisha ishlab chiqarish sohasida haqiqiy inqilobga aylandi. Shishasozlik geografiyasi ham kengaydi.

O'rta asrlarda V-VII asrlarda va ayniqsa IX asr oxiri XIII asr boshlarida. shisha ishlab chiqarish o'z rivojlanishining eng yuqori bosqichiga yetdi³. Bu vaqtga kelib har bir shahar va qishloqda shisha puflash ustaxonalari mavjud edi. Chunonchi, arxeologik qazishmalar davomida Termiz (IX – XI, XI – XIII asrlar), Oltintepa (IX XI, X – XII asrlar), Afrasiyob (IX – XII asrlar), Buxoro (X – XII asrlar)dan yuksak badiiy

¹ Abdullayev N. O'zbekiston san'ati tarixi.-Toshkent,2007.

² Альмеев Р.В. Древний Пойкент резиденция правителей Бухары. Т.:2002.

³ Ситняковский Н.Ф. Заметки о Бухарской части долины Зерафшана // Известия Туркестанского отдела русского географического общества. Т. I. Вып. 2. – Ташкент

mahoratga ega shisha buyumlar topilgan. asrlar), shuningdek, Xorazm Shoh-Sanam (XI - XIII asrlar), Quyisoy va Xayvonqal'a (VIII - X asrlar) tarixiy obidalarida.

XI-XII asrlarning ajoyib shisha va shisha idishlari. arxeologik qazishmalar olib borilayotgan qadimiy Poykent yeridan topilgan. Poykent topilmalari ajdodlarimizning yuksak madaniyatining yana bir dalilidir. O'rta asrlarda shisha buyumlarning assortimenti juda keng edi - 40 dan ortiq turdagi turli xil ehtiyojlarni qondiradigan turli shakldagi, bezatilgan va bezaksiz narsalar ishlab chiqarildi: kimyo va tibbiyotda ishlatiladigan turli xil retortlar, kolbalar va boshqa idishlar, og'irliklar. tarozilar, hunilar va boshqalar. Bu davrga kelib O'zbekiston hududi hunarmandchilikning bu turini rivojlantirish bo'yicha O'rta Osiyoning eng yirik markaziga aylangan edi. Shisha buyumlari topilgan 200 ga yaqin shahar va qishloqlarning uchdan ikki qismi bugungi O'zbekiston hududida joylashgani ham yuqoridagi fikrimizning so'zsiz dalilidir⁴.

Mo'g'ul bo'yinturug'i shishasozlik hunarmandchiligining rivojlanishiga katta zarar etkazdi. Ko'pgina shaharlarda bu hunarmandchilik sohasini tiklash mumkin emas edi. Garchi 30 ga yaqin tarixiy obidalarda shisha buyumlar qoldiqlari bo'lsa-da, bu yerda shishasozlik avvalgi cho'qqiga chiqmagan, ishlab chiqarilayotgan buyumlar assortimenti keskin kamaydi. Biroq, Amir Temur va temuriylar sulolasi davridayoq hunarmandchilikning bu turi hali o'zining avvalgi rivojlanish bosqichiga chiqmagan bo'lsa-da, qayta tiklana boshladi. Bu vaqtga kelib, shishasozlikda yangi yo'nalishlar paydo bo'ldi. Usta shisha puflagichlar turli xil idishlar yasashdan tashqari, me'moriy inshootlarning derazalari uchun rangli oynalar, shuningdek, devorlarni bezash uchun plitalar, amalgam, emal, kinobar, binolarni qoplash uchun ishlatiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, o'sha davrda kimyo sohasida ham, shishasozlikda ham katta kashfiyotlar qilingan. Ulardan biri ko'p rangli deraza oynalarini ishlab chiqarish texnologiyasini yaratishdir. Aynan o'sha davrda deraza oynasi sifatida keng qo'llanilgan "mis kuti" ("mis yoqut") deb nomlangan shaffof qizil shisha ishlab chiqarish usuli ishlab chiqilgan. Shunga o'xshash shisha Evropada bir necha asrlar o'tib yaratilgan.

Ikkinchi kashfiyot - Arxitektura inshootlarini bezashda qoplamali plitkalaridan ommaviy foydalanish. Adabiyotda sirlangan plitkalar negadir asossiz ravishda "Misr fayansi" deb ataladi, garchi aslida mahalliy hunarmandlar bronza davridan beri fayans bilan tanish bo'lgan. Bronza davrida, ayniqsa temir va antik davrlarda bu xom ashyodan munchoqlar va boshqa oq taqinchoqlar yasalgan. O'rta asrlarda undan sirlangan va bo'yalgan idishlar yasalgan, nihoyat, temuriylar davrida u me'moriy bezaklarda qo'llanila boshlangan.

⁴ Альмеев Р.В. Древний Пойкент резиденция правителей Бухары. Т.:2002.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev N. O‘zbekiston san’ati tarixi.-Toshkent,2007.
2. Альмеев Р.В. Древний Пойкент резиденция правителей Бухары. Т.:2002.
3. Ситняковский Н.Ф. Заметки о Бухарской части долины Зерафшана // Известия
4. Ситняковский Н.Ф. Заметки о Бухарской части долины Зерафшана // Известия
5. Туркестанского отдела русского географического общества. Т.І. Вып. 2. – Ташкент
6. Bobohusenov, A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 298-302.
7. Akmal, B. (2023). QADIMGI BAQTRIYA MADANIYATI VA YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(7), 100-102.
8. Akmal, B. (2023). BUXORO VOHASI QOYATOSH SURATLARINING DAVRIY TASNIFI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 29(1), 142-146.
9. Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 303-308.
10. Akmal, B., & Ismat, N. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXELOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 73-80.